

Ewa Ferens

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Turystka jako element wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa mazowieckiego

Wstęp

Celem niniejszego opracowania było poznanie i ocena przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju funkcji turystycznej w gminach wiejskich województwa mazowieckiego oraz identyfikacja zależności między rozwojem turystyki a wybranymi czynnikami świadczącymi o wielofunkcyjnym rozwoju tych gmin.

W opracowaniu podjęto problem nierównomiernego rozwoju funkcji turystycznej i korzyści z jej aktywizującej roli dla niektórych gmin wiejskich województwa mazowieckiego. Materiałem badawczym wykorzystanym w artykule były wyniki badań własnych, wyniki badań obcych zawarte w literaturze przedmiotu, dokumenty i ekspertyzy Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S.A. oraz dane statystyczne z Banku Danych Lokalnych GUS za rok 2010.

Istota turystyki w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich

Idea wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich zakłada dążenie do aktywizacji wsi i dywersyfikacji działalności gospodarczej ludności wiejskiej, tak aby była ona związana nie tylko z rolnictwem, ale także z innymi działami gospodarki. Zatem wielofunkcyjny rozwój łączy się z wprowadzaniem w wiejską przestrzeń nowych funkcji pozarolniczych: produkcyjnych, handlowych, mieszkaniowych czy usługowych [Sznajder, Przezbórska 2006, s. 15].

Pojęcie wielofunkcyjnego rozwoju wsi należy rozpatrywać szeroko, nie tylko jako proces tworzenia nowych pozarolniczych miejsc pracy, ale także jako rozwój lokalnej przedsiębiorczości, strategiczne planowanie rozwoju, dywersyfikację rolnictwa, rozwój infrastruktury, podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji ludności wiejskiej [Kłodziński 1997, s. 41].

Procesy rozwoju wielofunkcyjnego przebiegają w dwóch kierunkach: jako dopływ idei, kapitału i rozwiązań organizacyjnych z zewnątrz, a także jako rozwój lokalnej przedsiębiorczości oraz gospodarczej aktywności mieszkańców wsi [Heller 2000, s. 16–25]. Jak zauważa I. Sikorska-Wolak [2007, s. 19], pozarolnicze funkcje gospodarcze obszarów wiejskich to pozarolnicze rodzaje działalności gospodarczej podejmowane zarówno przez rolników i innych mieszkańców wsi niezwiązanych z rolnictwem, jak i mieszkańców miast lokujących swój kapitał w rozwój firm o charakterze produkcyjnym czy usługowym na terenach wiejskich.

Jedną z szans aktywizacji terenów wiejskich jest rozwój funkcji turystycznej. W szerokim podejściu przez funkcję turystyczną rozumie się wszelką działalność społeczno-ekonomiczną w miejscowości, gminie lub regionie, skierowaną na obsługę turystów [Kurek 2007, s. 11–49]. Im większy jest ruch turystyczny, tym istotniejszą rolę odgrywa turystyka w gospodarce gminy. Funkcja turystyczna obszarów wiejskich opiera się na obsłudze ruchu turystycznego i rekreacyjnej ludności zamieszkującej.

Należy jednak zaznaczyć iż wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich uwarunkowany jest wieloma czynnikami przyrodniczymi, przestrzennymi, demograficznymi, infrastrukturalnymi czy ekonomicznymi. Zróżnicowanie tych czynników oznacza różne kierunki rozwoju wielofunkcyjnego w poszczególnych gminach. W przypadku rozwoju turystyki jej specyfika sprawia, że gminy będące miejscem recepcji ruchu turystycznego, w głównej mierze opierają się na walorach, które przyciągają turystów. Lokalizacja walorów naturalnych bądź antropogenicznych na obszarze danej gminy determinuje jej niepowtarzalność i stanowi warunek ruchu turystycznego, a zatem rozwoju funkcji turystycznej. Jednak wykorzystanie tych walorów na potrzeby turystyczno-rekreacyjne uzależnione jest także od istniejącego zagospodarowania turystycznego, infrastruktury czy dostępności komunikacyjnej, czym często szczególnie peryferyjne gminy wiejskie nie dysponują. W przypadku takich gmin w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju szczególnie wpisuje się turystyka wiejska, która charakteryzuje się małą skalą przedsięwzięcia i nie wymaga ogromnych nakładów finansowych.

Pod pojęciem turystyki wiejskiej rozumie się każdą formę turystyki, która odbywa się w środowisku wiejskim i wykorzystuje walory wsi jako główną atrakcję. Jej domeną jest przestrzeń, obcowanie z naturą i swoboda poruszania się, przez co nie zaburza ona funkcji rolniczej obszaru i harmonizuje ze środowiskiem naturalnym, nie zmieniając naturalnego charakteru krajobrazu. Początkowo turystyka wiejska była utożsamiana z agroturystyką – czyli wypoczynkiem stricte w gospodarstwie rolnym. Obecnie jej zakres jest o wiele większy i obejmuje m.in. specjalistyczne wakacje przyrodnicze, ekoturystykę, turystyką pieszą, wspinaczkową, rowerową, edukacyjną, etniczną, zdrowotną, wędkarstwo.

Zatem istnieje duży wachlarz możliwości wypoczynku i rekreacji na obszarach wiejskich, który bazuje na walorach naturalnych (obecność lasów, zbiorników wodnych, rzek) oraz kulturowych (zabytki architektury, sztuki ogrodowej i ludowej, miejsca historyczne).

Jak zauważa D. Chudy-Hyski [2009, s. 91], w porównaniu do innych elementów wielofunkcyjnego rozwoju wsi, jak mieszkalnictwo, przetwórstwo, handel czy inne usługi, turystyka ma większe szanse powodzenia, gdyż nie jest nastawiona na lokalny rynek zbytu, który cechuje się ograniczoną siłą nabywczą ludności wiejskiej. Turystyka wiejska stanowi produkt o znaczeniu ponadlokalnym. Oferowany na obszarach wiejskich produkt turystyczny konsumowany jest przez odwiedzających, głównie mieszkańców miast.

Turystyka wiejska jako element wielofunkcyjnego rozwoju przyczynia się do dywersyfikacji źródeł dochodu ludności wiejskiej oraz zwiększenia liczby oraz zróżnicowania miejsc pracy. J. Majewski oraz B. Lane [2001, s. 282] podkreślają jeszcze, że turystyka na obszarach wiejskich przyczynia się do „wyszkolenia umiejętności gospodarczych, ożywienia lokalnego rzemiosła oraz sztuki ludowej, a także wdrażania nowych pomysłów i innowacji”. Ogół efektów zewnętrznych generowanych przez turystykę wiejską można rozpatrywać w odniesieniu do: gospodarki, społeczeństwa, kultury i środowiska przyrodniczego [Sikorska-Wolak 2008, s. 14]. Należy jednak zaznaczyć, iż wpływ rozwoju turystyki wiejskiej może powodować nie tylko korzyści, ale również pewne dysfunkcje. W tabeli 1 zaprezentowano ekonomiczne efekty turystyki wiejskiej istotne dla wielofunkcyjnego rozwoju.

A. Kornak i A. Rapacz [2001, s. 11] zauważają, że gospodarka turystyczna może być czynnikiem polaryzującym, stymulującym bądź neutralnym dla rozwoju danego obszaru. Wpływ o charakterze polaryzującym można zaobserwować w przypadku obszarów o wysokiej atrakcyjności turystycznej, gdzie obok walorów turystycznych i infrastruktury występują sprzyjające warunki ekonomiczne dla rozwoju innych sektorów gospodarki. Wzrastający ruch turystyczny stwarza dobre warunki dla rozwoju innych dziedzin gospodarczych, których funkcjonowanie jest zależne (bezpośrednio bądź pośrednio) od turystyki [Panasiuk 2011, s. 303]. Oddziaływanie stymulujące rozwój społeczno-gospodarczy jest charakterystyczne dla obszarów, gdzie dominujące znaczenie mają inne sektory, a turystyka jest czynnikiem, który dodatkowo stymuluje rozwój. Neutralne znaczenie turystyki występuje na obszarach, gdzie turystyka nie ma istotnego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, ale pozostaje elementem go uzupełniającym.

Turystyka wiejska może stanowić jeden z wielu czynników rozwoju obszarów wiejskich. Stanowiska badaczy dotyczące aktywizującej roli turystyki wiejskiej w rozwoju obszarów wiejskich są bardzo zróżnicowane. W większości potwierdzają one znaczącą rolę turystyki w tym względzie, ale według niektórych

Tabela 1
Ekonomiczne efekty turystyki wiejskiej

Kierunek działania	Ekonomiczne efekty
Korzyści	<ul style="list-style-type: none"> • napływ środków finansowych • redystrybucja dochodów • powstawanie nowych miejsc pracy związanych bezpośrednio z obsługą ruchu turystycznego oraz w branżach, które pośrednio związane są z przyjazdami turystów • zwiększenie udziału sektora usług • rozwój lokalnej przedsiębiorczości • rozbudzenie inicjatyw gospodarczych • zróżnicowanie gospodarki wsi • przyciąganie inwestorów z zewnątrz • wpływ na rozwój i zwiększenie jakości miejscowego rzemiosła i handlu • hamowanie odpływu młodych mieszkańców • poprawa wizerunku gminy jako obszaru cechującego się inicjatywą lokalną • wyrównywanie dysproporcji rozwojowych między obszarami wiejskimi (szczególnie peryferyjnymi) i miejskimi • wzrost konkurencyjności gmin wiejskich • zagospodarowanie zasobów ziemi i pracy oraz przestrzeni wiejskiej
Dysfunkcje (koszty)	<ul style="list-style-type: none"> • zapotrzebowanie na dodatkową infrastrukturę (zwłaszcza techniczną), co powoduje zwiększone obciążenie budżetu gminy • koszty działań marketingowych • zatrudnienie i dochody o charakterze głównie sezonowym, co wynika z sezonowego charakteru turystyki wiejskiej • wrażliwość turystyki na czynniki zewnętrzne, które znajdują się poza wpływem lokalnej społeczności i władz gminnych, co zwiększa ryzyko w prowadzeniu działalności turystycznej • wzrost kosztów utrzymania dla ludności miejscowej na skutek wyższych cen nieruchomości, towarów i usług

Źródło: Opracowanie własne oraz na podstawie I. Sikorska-Wolak [2008] i J. Majewski, B. Lane [2003]

badaczy tylko w sporadycznych przypadkach gmin turystyka może stanowić czynnik dominujący. Jak wykazują badania, na większości obszarów wiejskich Polski nie można spodziewać się poważniejszego wpływu turystyki wiejskiej na lokalny rozwój gospodarczy. Turystykę wiejską powinno się traktować bardziej jako uzupełniającą, a nie alternatywną funkcję gospodarczą obszarów wiejskich. Może być ona czynnikiem stymulującym, ale tylko w przypadku gmin o wysokim potencjale rozwoju funkcji turystycznej, jak gminy położone na obszarach górskich, pobrzeżu Bałtyku czy Pojezierzu Suwalskim. Jednak gminy te wykorzystują swoje cenne i wyraźnie określone walory (jak morze, jeziora, góry) przede wszystkim w rozwoju innych form turystyki niż turystyka wiejska. Nale-

ży jednak podkreślić, że turystyka wiejska może natomiast odgrywać znaczącą rolę w budowaniu kapitału społecznego, ludzkiego, a także w ochronie i ożywianiu walorów kulturowych wsi – jako elementów wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich [Bański 2012, s. 9].

Rozwój funkcji turystycznej w gminach wiejskich województwa mazowieckiego

W nawiązaniu do przeglądu ważniejszych stanowisk w poglądach na aktywizującą rolę turystyki warto przytoczyć, że w ekspertyzie¹ wykonanej przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki wyodrębniono 3 kategorie województw o różnym potencjale w zakresie rozwoju turystyki wiejskiej. Kategorię 1. stanowią województwa wybitnie predestynowane do rozwoju turystyki wiejskiej, dla których stanowi ona kluczowy element rozwoju regionalnej gospodarki turystycznej. Grupa 2. to regiony o bardzo dużym potencjale do rozwoju turystyki wiejskiej, jednak z niedostateczną ofertą turystyczną. Natomiast kategorię 3. stanowią województwa o dużym potencjale obszarów wiejskich i wyraźnie określonych walorach turystycznych (jak: morze, jeziora, góry) wykorzystywanych przede wszystkim w rozwoju innych form turystyki niż turystyka wiejska. Województwo mazowieckie zaliczono do grupy 2., a więc do regionów o znacznym, jednak niewykorzystanym potencjale do rozwoju turystyki wiejskiej.

Atrakcyjność turystyczna województwa mazowieckiego bazuje głównie na obecności miasta stołecznego Warszawy, które jest przede wszystkim ważnym ośrodkiem biznesowym oraz miejscem o bogatych walorach kulturowych. Z bliskości położenia wobec Warszawy wynika, iż to co wyróżnia ten region na tle kraju to turystyka miejska i biznesowa. Jednak Mazowsze posiada również potencjał dla rozwoju turystyki wiejskiej, który wynika z istnienia walorów przyrodniczych (m.in. Kampinoski Park Narodowy, Zalew Zegrzyński, Puszcza Biała, Puszcza Zielona, doliny Wisły, Narwi, Bugu, Pojezierze Gostynińskie) oraz kulturowych (m.in. zabytkowe budowle, kurpiowskie i płockie skanseny ludowe, zespoły pałacowo-parkowe, folklor). Pomimo dużego potencjału walorów naturalnych oraz antropogenicznych, jak i dużej zalety dotyczącej położenia województwa, oferta w zakresie turystyki wiejskiej jest mało rozwinięta. Jako najslabszy punkt wskazuje się brak oferty turystycznej „wyprowadzającej” ruch turystyczny z Warszawy na Mazowsze [Majewska i in. 2007] oraz dualizm i brak

¹ *Ekspertyza w zakresie potencjału produktów turystyki wiejskiej w Polsce i ich konkurencyjności na regionalnym, krajowym i zagranicznym rynku usług turystycznych* (red. M. Ragus), Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Warszawa 2012.

integracji pomiędzy ofertą turystyczną Warszawy i Mazowsza. Warto jednak podkreślić, iż w tym zakresie można zaobserwować w ostatnim czasie nowe inicjatywy w postaci wdrażania przez lokalne organizacje turystyczne produktów sieciowych, takich jak np. Mazowsze Chopina, Śladami Nadbużańskich Tajemnic, Szlak Folkloru i Smaków Mazowsza czy Szlak Książąt Mazowieckich.

Pozarolnicza działalność gospodarcza ma istotne znaczenie w przypadku pogarszającej się sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, ponieważ pozwala na uzyskanie dodatkowych dochodów i zasilanie kapitałowe gospodarstwa [Kołodziejczyk 2002, s. 68]. Dlatego rozwój pozarolniczych źródeł dochodu jakim jest turystyka wiejska w gminach województwa mazowieckiego jest szczególnie zasadny na obszarach charakteryzujących się wysokim poziomem bezrobocia. Z danych Banku Danych Lokalnych GUS wynika, że najniższy wskaźnik bezrobocia na wsi występuje na terenach, które położone są najbliżej stolicy, natomiast najwyższy występuje na obszarach położonych na peryferiach województwa, szczególnie w podregionie radomskim. W przeciwieństwie do terenów podmiejskich wchodzących m.in. w skład aglomeracji warszawskiej, mających wewnętrzny potencjał do wielofunkcyjnego rozwoju, obszary peryferyjne wymagają szybkich zmian w zakresie struktury funkcjonalnej. Rolnictwo przynosi tu z reguły bardzo niskie dochody. Pozarolnicza działalność tych gospodarstw rolnych jest warunkiem wielofunkcyjnego rozwoju peryferyjnych wsi i prowadzi do wzmocnienia roli pozarolniczych działów gospodarki na obszarach wiejskich [Pałka 2009, s. 220–222].

W badaniach własnych poziomu rozwoju turystyki w gminach wiejskich województwa mazowieckiego zastosowano syntetyczny wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej². Konstrukcja tego wskaźnika opiera się na metodologii taksonomicznej miary rozwoju funkcji turystycznej obszaru zaproponowanej przez A. Szromka [2012, s. 168]. W przyjętej w badaniach własnych procedurze pierwszym krokiem był formalny i merytoryczny dobór wskaźników pełniących rolę zmiennych objaśniających rozwój funkcji turystycznej. Na tym etapie uwzględniono trzy grupy wskaźników. Pierwsza grupa to wskaźniki intensywności ruchu turystycznego, do których zaliczono wskaźnik Charvata, Deferta oraz Schneidera. W drugiej grupie znalazły się wskaźniki zagospodarowania turystycznego, a mianowicie wskaźniki Baretje'a-Deferta, gęstości bazy noclegowej oraz wykorzystania miejsc noclegowych. Trzecią grupę wskaźników stanowią tylko dwie miary, które dotyczą rozwoju przedsiębiorczości związanej z turystyką. W tej grupie wykorzystano wskaźnik udziału

² Jak wynika ze studiów literatury przedmiotu pomiaru funkcji turystycznej dokonywano dla różnych regionów kraju i różnymi metodami już znacznie wcześniej (por. np. I. Jędrzejczyk 1995: *Ekologiczne ukierunkowania i funkcje turystyki*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice).

przedsiębiorstw sekcji I³ na 100 mieszkańców oraz wskaźnik udziału przedsiębiorstw sekcji I w ogóle przedsiębiorstw funkcjonujących w badanej gminie. Opracowany zbiór zmiennych diagnostycznych zweryfikowano ze względu na kryteria statystyczne. Wybrane cechy diagnostyczne są stymulantami, stąd nie wymagają ujednolicenia. Wykaz poszczególnych zmiennych diagnostycznych przedstawiono w tabeli 2.

W kolejnym etapie przeprowadzono normalizację zmiennych przy użyciu metody unitaryzacji zerowanej. Znormalizowane zmienne przyjmują wartości z przedziału [0, 1], z tym że „1” otrzymuje obiekt o najkorzystniejszej wartości badanej zmiennej, a „0” o najmniej korzystnej. Wszystkim zmiennym nadano jednakowe wagi. Jednak ze względu na ich liczbę w poszczególnych trzech grupach, wskaźniki intensywności ruchu oraz zagospodarowania turystycznego uzyskują wyższą wagę grupową niż wskaźniki odnoszące się do przedsiębiorstw turystycznych. W uzasadnieniu można bowiem przyjąć, iż zagospodarowanie turystyczne oraz intensywność ruchu turystycznego stanowią dwa kluczowe aspekty w ocenie rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich.

Następnie do wyznaczenia miary syntetycznej wykorzystano bezwzorcową miarę, stanowiącą średnią arytmetyczną znormalizowanych cech. Obliczeń dokonano według następującego wzoru:

$$z_i = \frac{1}{P} \sum_{j=1}^P x_{ij} \quad (i = 1, \dots, m)$$

Tabela 2

Zmienne tworzące syntetyczny wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej

Grupa zmiennych	Zmienna diagnostyczna
Ruch turystyczny	Udzielone noclegi/liczba mieszkańców × 100 (wsk. Charvata)
	Liczba turystów/powierzchnia gminy (wsk. Deferta)
	Liczba turystów/liczba mieszkańców × 100 (wsk. Schneidera)
Zagospodarowanie turystyczne	Liczba miejsc noclegowych/liczba mieszkańców × 100 (wsk. Baretje'a-Deferta)
	Liczba miejsc noclegowych / powierzchnia gminy
	Udzielone noclegi/liczba miejsc noclegowych
Przedsiębiorstwa turystyczne	Liczba przedsiębiorstw sekcji I/liczba mieszkańców × 100
	Liczba przedsiębiorstw sekcji I/liczba wszystkich przedsiębiorstw w gminie × 100

Źródło: Opracowanie własne.

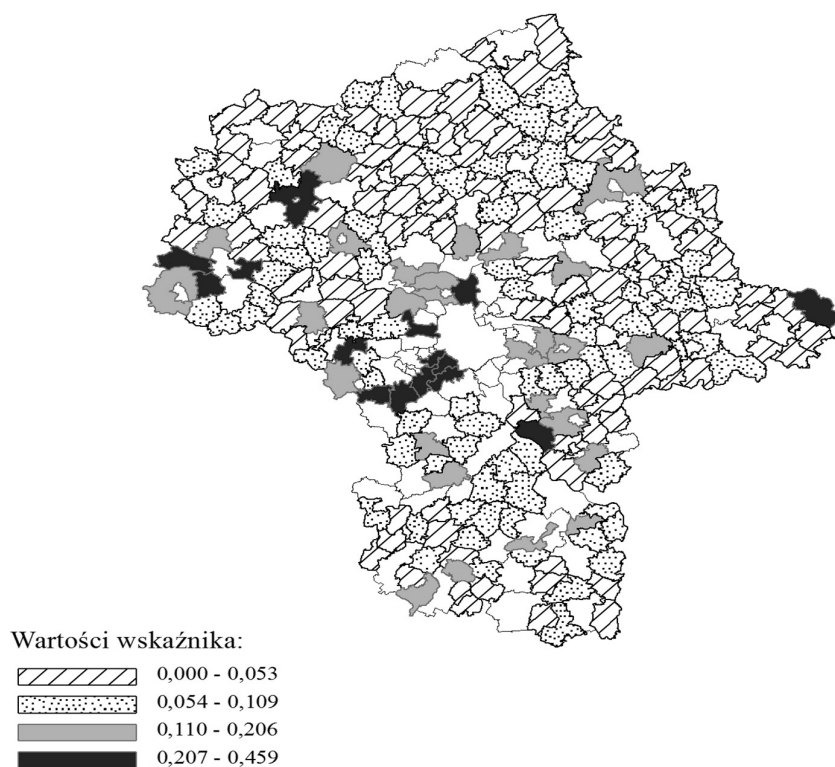
³ Według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007: Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi.

W celu zbadania zróżnicowania rozwoju funkcji turystycznej gmin wiejskich w województwie mazowieckim dokonano grupowania gmin na homogeniczne klasy (tj. o zbliżonym poziomie funkcji turystycznej). Gminy pogrupowano, stosując metodę podziału naturalnego na klasy. W ten sposób wyodrębniono cztery klasy gmin. Klasę pierwszą stanowią gminy o najbardziej rozwiniętej funkcji turystycznej (wartość wskaźnika od 0,207 do 0,459). Do tej grupy zakwalifikowało się tylko 15 gmin, co stanowi 6,5% wszystkich gmin wiejskich województwa mazowieckiego. W grupie tej najwyższe wartości uzyskały gminy: Łąck (0,459), Nieporęt (0,453), Raszyn (0,346) oraz Sarnaki (0,321). Następne dwie klasy obejmują kolejno 27 gmin (wartość wskaźnika od 0,110 do 0,206) oraz 85 gmin (wartość wskaźnika od 0,054 do 0,109). Ostatnią i zarazem najliczniejszą grupę stanowią gminy, gdzie funkcja turystyczna praktycznie się nie rozwinęła (wartość wskaźnika 0–0,053). Grupa ta obejmuje 102 gminy, co stanowi 44,5% wszystkich gmin wiejskich badanego województwa. Wyodrębnienie powyższych klas pozwoliło na kartograficzne przedstawienie i analizę przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju turystyki w gminach wiejskich województwa mazowieckiego (rys. 1).

Analizując rysunek 1 można zauważyć, iż w większości gmin wiejskich badanego województwa brak jest funkcji turystycznej lub rozwinęła się ona bardzo słabo, a zatem potencjał Mazowsza w zakresie turystyki wiejskiej jest wykorzystany w niewielkim stopniu. Gminy o najwyższym natężeniu funkcji turystycznej to Łąck i Nieporęt. Nieporęt położony jest na terenach rekreacyjnych nad Zalewem Zegrzyńskim w bliskim sąsiedztwie Warszawy. Stąd jest on przede wszystkim miejscem wypoczynku weekendowego dla mieszkańców stolicy, jak również stanowi ważny ośrodek turystyki konferencyjnej. Gmina Łąck położona jest natomiast na Pojezierzu Gostynińskim na terenie Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego. Oprócz rezerwatów i pomników przyrody w gminie znajduje się 7 jezior. Nieduża odległość od miasta Płocka i Gostynina sprawia, że zapewniona jest bardzo dobra komunikacja. Ponadto warto podkreślić, że w Łącku znajduje się znana w całym kraju stadnina koni, która oferuje atrakcje dla turystów.

Można zaobserwować, iż wyższy poziom funkcji turystycznej wykazują gminy położone blisko m.st. Warszawy. Wynika to z faktu, iż strefa podmiejska pozostaje pod silnym wpływem miasta centralnego, pełniąc na jego potrzeby wiele funkcji: mieszkaniową, komunikacyjną, rekreacyjną, handlową, usługową, w tym również rekreacyjną i turystyczną. Stąd tereny wiejskie tworzące strefę podmiejską dużych miast są szczególnie predysponowane do rozwoju wielofunkcyjnego [Warczevska, Przybyła 2012, s. 91].

Gminy, które nie są położone w sąsiedztwie Warszawy, a należą do I bądź II klasy odznaczają się znaczącymi walorami przyrodniczymi. W tej drugiej grupie, oprócz już wspomnianej gminy Nieporęt, należy wymienić takie gminy, jak: Słupno, Nowy Duninów (Pojezierze Gostynińskie), Wilga (Nadwiślański Obszar

Rysunek 1

Przestrzenne zróżnicowanie gmin wiejskich województwa mazowieckiego według syntetycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej w 2010 roku

Źródło: Opracowanie własne.

Chronionego Krajobrazu), gminy nadbużańskie (w tym wyróżniająca się gmina Sarnaki). Należy jednak zaznaczyć iż w dużej liczbie gmin pomimo cennych walorów przyrodniczych bądź kulturowych prawie wcale nie rozwinęła się turystyka.

Czynniki wielofunkcyjnego rozwoju gmin wiejskich a realizacja funkcji turystycznej

W ramach badań własnych zidentyfikowano i oceniono zależność pomiędzy poziomem rozwoju funkcji turystycznej badanych gmin a wybranymi czynnikami świadczącymi o poziomie rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich. W tym celu obliczono współczynnik liniowej korelacji Pearsona r_{xy} pomiędzy

obliczoną syntetyczną miarą rozwoju funkcji turystycznej a następującymi wskaźnikami:

- dochód własny gminy *per capita* (W1),
- krajowe spółki handlowe/1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (W2),
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą/100 osób w wieku produkcyjnym (W3),
- liczba bezrobotnych/1000 osób w wieku produkcyjnym (W4),
- saldo migracji (W5).

Jak wskazują zamieszczone w tabeli 3 wyniki przeprowadzonych obliczeń, najsilniejszy związek z rozwojem funkcji turystycznej wykazuje wskaźnik W1 ($r = 0,59$), co oznacza umiarkowaną współzależność⁴. Zatem potwierdza się stwierdzenie, iż rozwój turystyki na obszarach wiejskich przyczynia się do zwiększenia wpływów do budżetu gminy. Wysokość dochodów własnych odzwierciedla pośrednio kondycję podmiotów gospodarczych działających w gminie. W dalszej kolejności najsilniejszą zależność z rozwojem funkcji turystycznej wykazują zmienne W2 i W3 ($r = 0,56$), co może świadczyć, iż rozwój turystyki wiejskiej pozytywnie wpływa na przedsiębiorczość w gminie, zarówno na tę lokalną, jak i ponadlokalną. Jednak należy zaznaczyć, iż prawdopodobnie istnieje również sprzężenie zwrotne. Mianowicie rozwinięta przedsiębiorczość w gminie może wpływać na rozwój funkcji turystycznej, np. poprzez rozszerzanie oferty turystycznej, działania marketingowe czy inwestycje w infrastrukturę turystyczną. Dosyć istotną okazała się również zmienna W5 określająca saldo migracji ($r = 0,49$), co wykazuje, iż realizacja funkcji turystycznej na obszarze wiejskim może być czynnikiem hamującym odpływ ludności. W przypadku wskaźnika W4 związek z funkcją turystyczną okazał się praktycznie nieistotny. Zatem w sensie statystycznym w gminach wiejskich województwa mazowieckiego nie wykazano związku między funkcją turystyczną a poziomem bezrobocia.

Tabela 3

Związek statystyczny między syntetycznym wskaźnikiem rozwoju funkcji turystycznej a wybranymi wskaźnikami rozwoju wielofunkcyjnego

Wyszczególnienie	W1	W2	W3	W4	W5
Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	0,59	0,56	0,56	0,14	0,49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS.

⁴ B. Puławska-Turyńska 2011: *Statystyka dla ekonomistów*, Difin SA, Warszawa, przyjmuje następujące przedziały: 0–0,2 – korelacja bardzo słaba, 0,2–0,4 – korelacja słaba, 0,4–0,6 – korelacja umiarkowana, 0,6–0,8 – korelacja silna, 0,8–1 – korelacja bardzo silna.

Podsumowanie

Dotychczasowe rozważania analityczne i przeprowadzona ocena poziomu rozwoju funkcji turystycznej w województwie mazowieckim pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

- Turystyka wiejska jest jedną z form przedsiębiorczości pozarolniczej, która przyczynia się do różnicowania gospodarki lokalnej, umożliwiając wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Ten rodzaj pozarolniczej działalności gospodarczej jest szczególnie wskazany w gminach peryferyjnych oraz o niskim stopniu rozwoju i ujemnym saldzie migracji. Należy jednak pamiętać, iż ponoszenie nakładów na rozwój funkcji turystycznej na obszarach wiejskich jest zasadne tylko w przypadku istnienia na danym obszarze cennych walorów naturalnych bądź antropogenicznych, które są czynnikiem generującym ruch turystyczny.
- Turystyka wiejska może stanowić czynnik aktywizujący rozwój obszarów wiejskich, nawet jeśli występuje jako funkcja uzupełniająca. Jej sezonowy charakter i wrażliwość na czynniki zewnętrzne sprawia, iż jest to dobra forma dodatkowego zasilania finansowego działalności rolniczej. Może ona natomiast odgrywać także bardzo znaczącą rolę w aktywizacji społecznej mieszkańców, podnoszeniu kwalifikacji, a także w ochronie i ożywianiu walorów kulturowych wsi.
- Województwo mazowieckie, pomimo dużego potencjału do rozwoju turystyki wiejskiej, posiada słabą ofertę w tym zakresie. W większości gmin wiejskich województwa brak jest funkcji turystycznej lub rozwinęła się ona bardzo słabo. Kluczowym problemem jest silne przyciąganie ruchu turystycznego przez stolicę i jej najbliższe okolice (miejscowości satelitarne wobec aglomeracji) oraz bierność tego ruchu wobec pozostałych terenów województwa mazowieckiego. W wyniku tych procesów koncentracji ruchu z jednej strony i jego rozproszenia z drugiej wytwarza się podział na dwie grupy gmin o odmiennej charakterystyce. Wyższy poziom funkcji turystycznej wykazują gminy położone blisko m.st. Warszawy, które pełnią na jego potrzeby wiele funkcji, w tym również rekreacyjną i turystyczną. Gminy, które nie są położone w sąsiedztwie Warszawy, a należą do I bądź II klasy rozwoju funkcji turystycznej odznaczają się dużymi walorami przyrodniczymi. Należy jednak zaznaczyć, iż w dużej liczbie gmin pomimo cennych walorów przyrodniczych bądź kulturowych prawie wcale nie rozwinęła się turystyka.
- Istnieje umiarkowana współzależność między poziomem rozwoju funkcji turystycznej a wybranymi wskaźnikami wielofunkcyjnego rozwoju w gmi-

nach wiejskich województwa mazowieckiego. Wykazano, iż w istotnym stopniu funkcja turystyczna zwiększa wpływy do budżetu gminy, pozytywnie wpływa na przedsiębiorczość lokalną i ponadlokalną oraz jest czynnikiem hamującym odpływ ludności.

- Turystyka wiejska powinna stanowić ważny element uzupełniający ofertę turystyczną Mazowsza. W tym celu należy zintensyfikować działania mające na celu rozwijanie istniejących bądź tworzenie nowych przedsięwzięć, które pozwolą na turystyczne wykorzystywanie obszarów wiejskich i jednocześnie bardziej równomierny rozwój turystyki w województwie.

Literatura

- BAŃSKI J. (red.) 2012: *Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, jako element zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich – Raport końcowy*, Agrotec Polska Sp. z o.o. & Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- CHUDY-HYSKI D. 2009: *Uwarunkowania turystycznego kierunku rozwoju górskich obszarów wiejskich Polski*, [w:] *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich*, PAN, Kraków.
- HELLER J. 2000: *Regionalne i lokalne zróżnicowanie potencjału społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich w Polsce*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 4(27), Poznań.
- JĘDRZEJCZYK I. 1995: *Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice.
- KŁODZIŃSKI M. 1997: *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, [w:] *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- KOŁODZIEJCZYK D. 2002: *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze lokalnego rozwoju gospodarczego*, Studia i Monografie IERiGŻ, nr 113, Warszawa.
- KORNAK A., RAPACZ A. 2001: *Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław.
- KUREK W. (red.) 2007: *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MAJEWSKA I. i in. 2007: *Strategia rozwoju turystyki województwa mazowieckiego na lata 2007–2013*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Warszawa.
- MAJEWSKI J., LANE B. 2001: *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa.
- MAJEWSKI J., LANE B. 2003: *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Edukacja dla Demokracji, Warszawa.
- PAŁKA E. 2009: *Determinanty pozarolniczej działalności gospodarstw rolnych w województwie świętokrzyskim*, [w:] *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich*, nr 4, Kraków.
- PANASIUK A. 2011: *System informacji turystycznej jako warunek kształtowania konkurencyjności lokalnej gospodarki turystycznej*, [w:] *Gospodarka turystyczna w regionie*, red. naukowa A. Rapcz, Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław.
- RAGUS M. (red.) 2012: *Ekspertyza w zakresie potencjału produktów turystyki wiejskiej w Polsce i ich konkurencyjności na regionalnym, krajowym i zagranicznym rynku usług turystycznych*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Warszawa.

- PUŁAWSKA-TURYNA B. 2011: *Statystyka dla ekonomistów*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa.
- SIKORSKA-WOLAK I. 2007: *Społeczno-ekonomiczne przesłanki kształtowania funkcji turystycznych obszarów wiejskich*, [w:] *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- SIKORSKA-WOLAK I. 2008: *Turystyka wiejska jako wielowymiarowe zjawisko i jako przedmiot badań naukowych*, [w:] *Ekonomiczne i społeczne aspekty turystyki wiejskiej*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- SZNAJDER M., PRZEZBÓRSKA L. 2006: *Agroturystyka*, Wydawnictwo PWE, Warszawa.
- SZROMEK A. 2012: *Wskaźniki funkcji turystycznej*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- WARCZEWSKA B., PRZYBYŁA K. 2012: *Implikacje wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej Wrocławia*, Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, nr 2/III, Wydawnictwo PAN, Kraków.

Tourism as an element of the multifunctional development of rural areas: case of Mazovia region

Abstract

The paper discusses the spatial distribution of rural communes in Mazovia region according to the tourism function index. The tourism function index consists of 8 variables, which characterize tourism development in three areas: tourist attendance, tourist infrastructure and tourist entrepreneurship.

Further the natural breaks classification have been made in order to divide the communes into 4 categories. Finally, the statistical relation between tourism function index and some of the multifunctional development indicators have been analysed.

